

EMILIAN POPESCU (1928 – 2020)

Emilian Popescu s-a născut la 20 februarie 1928 în comuna Orlești, jud. Vâlcea. După școala primară în satul natal, a urmat Seminarul „Sfântul Nicolae” din Râmnicu Vâlcea (1940–1947); contactul cu limbile clasice (greaca și latina), obiecte de învățământ foarte importante la vremea aceea, i-au marcat orientarea profesională și intelectuală. Totodată, ca urmare a unor examene de diferență la liceu și a trecerii în clasa VIII-a printr-un examen integral, foarte exigent, a devenit bacalaureat al Liceului „Alexandru Lahovary” din Râmnicu Vâlcea.

S-a înscris la Facultatea de Teologie, Universitatea din București, unde funcționau ca profesori personalități de seamă, precum Teodor M. Popescu, Ioan C. Coman și Dumitru Stăniloiaie. Dar abia încheiase primul an de studii universitare, când, prin „reforma învățământului” din 1948, Facultatea de Teologie a fost desființată. În aceste condiții, s-a transferat la Facultatea de Filologie a Universității din București (secția de limbi clasice), pe care a absolvit-o în anul 1952. De asemenea, în 1955, a absolvit Institutul Teologic Universitar din București, cu o teză de licență despre *Sfântul Grigorie Palama*, sub îndrumarea lui Dumitru Stăniloiaie.

Pregătirea clasică i-a dat șansa de a intra cercetător la Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei Române – și aceasta trecută printr-o reformă realizată de regimul totalitar, care se instalase de câțiva ani.

În anul 1956, s-a înființat Institutul de Arheologie din București, urmare a reorganizării Muzeului Național de Antichități. Cu acest prilej, a avut șansa de a fi transferat și cooptat în sectorul de epigrafie, condus de marele nostru profesor Dionisie M. Pippidi. Aici personalitatea sa științifică s-a dezvoltat în preajma altor mari profesori, precum Radu Vulpe, Ion Nestor, Gheorghe Ștefan, toți foști discipoli ai lui Vasile Pârvan.

În anul 1970 și-a susținut teza de doctorat la Facultatea de Istorie (Universitatea din București), cu tema *Contribuții la geografia istorică a spațiului balcano-dunărean în secolele V–VII*; lucrarea tratează în special probleme ale organizării bisericești, dar și alte realități istorice din zona Dunării de Jos și ale Sud-Estului european.

Un moment important pentru cariera sa de cercetător a fost admiterea ca bursier al Fundației Alexander von Humboldt (1971–1973), când a studiat la Universitățile din Bonn (la seminarul de istorie antică al profesorului Johannes Straub), Köln (Institut für Altertumskunde – Alte Geschichte) și München (Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik). Aici s-a bucurat de sprijinul multiplu al profesorului Edmund Buchner, director al Institutului Arheologic German (Deutsches Archaeologisches Institut), un mare prieten al românilor. În 1973, 1979, 1980 și 1981 a beneficiat de câteva scurte stagii de documentare în Franța, ca bursier al CNRS, studiind în bibliotecile de la Institutul Fernand Courby din Lyon și la Collège de France (Paris), unde a cunoscut aprecierea și prietenia unor mari învățați, precum Jean Pouilloux (Lyon), Louis Robert și Paul Lemerle (Paris). În 1985 a efectuat un alt stagiu de documentare la Dumbarton Oaks din Washington, D.C.

În planul de cercetare al Academiei Române, merită a fi subliniată preocuparea pentru publicarea izvoarelor istoriei României. Astfel epigrafiștilor din București și Cluj le-a revenit obligația de a realiza culegerea de inscripții antice din Dacia și Scythia Minor. Cercetătorii sectorului de epigrafie din București au publicat până acum nouă volume din această culegere; meritul apariției câtorva dintre acestea revine lui Emilian Popescu (el însuși autor a două volume), devenit în 1970 șeful sectorului de epigrafie al Institutului de Arheologie din București.

Prin prestigiul internațional al profesorilor D.M. Pippidi și Emilian Popescu, comitetul internațional a decis desfășurarea în țara noastră a celui de-al VII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină, eveniment care a avut loc la Constanța-Mamaia, între 9–15 septembrie 1977. Deși era anul unui eveniment dramatic din viața poporului român (cutremurul din 4 martie 1977), această manifestare științifică a fost întâmpinată prin publicarea a patru volume din culegerea națională de inscripții, precum și a unei culegeri de studii epigrafice (*Epigraphica. Travaux dédiés au Actes du septième Congrès international d'épigraphie grecque et latine*, editori D.M. Pippidi și Emilian Popescu) și a fost succedată de publicarea imediată a *Actelor* Congresului (1979)

În anul 1977, Emilian Popescu a fost solicitat să preia catedra de profesor universitar la Institutul Teologic din București (acum Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din București). De acum, o mare parte a eforturilor sale vor fi consumate de sarcinile didactice; în afară de cursul general de *Istoria Bizanțului*, a susținut o serie de cursuri și seminarii speciale și a îndrumat numeroase lucrări de licență și doctorat. Grație prestigiului său științific și a legăturilor de prietenie cu o serie de personalități ale vieții științifice din străinătate (îndeosebi din Franța și Germania), un număr important de discipoli ai săi au beneficiat de diverse burse și stagii de documentare. Totodată, aceste relații i-au permis a aduce în țară o serie de publicații și lucrări, care au îmbogățit bibliotecile Institutului de Arheologie și ale Facultății de Teologie din București.

După pensionare, a fost solicitat, în anul 2001, de IPS Daniel, Mitropolitul Moldovei (actualul Patriarh al României) să predea la Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași, unde a organizat Școala doctorală și a contribuit la formarea altor discipoli.

Arheolog și epigrafist reputat al antichității greco-romane, cu referire specială la Dacia și Scythia Minor (Dobrogea), profesorul Emilian Popescu a fost autorul a numeroase contribuții de valoare pentru istoria veche a României: studii epigrafice privind religiile, instrucția și educația antică din orașele pontice, locul și rolul creștinismului de pe teritoriul românesc, mai ales din Scythia Minor, în ansamblul istoriei creștine din secolele III–VII p. Chr., ierarhia bisericească de pe teritoriul românesc începând din perioada menționată până în veacul al XV-lea, geografia istorică a Peninsulei Balcanice în secolele III–VII.

A efectuat săpături în siturile (cetățile antice) Histria și Callatis. Din 1960, a început săpături în castrul roman de lângă orașul Câmpulung–Muscel (cartierul Pescăreasa, punctul „Jidova”); prezența și insistențele sale pe lângă autoritățile locale au contribuit la salvarea acestui monument (în incinta acestuia se instalase, după război, sediul unei întreprinderi miniere). Săpăturile, efectuate în colaborare cu Muzeul județean Argeș, au adus contribuții esențiale la cercetarea liniei de fortificații *limes Transalutanus*; de asemenea, prin lucrările de consolidare și amenajarea unui muzeu al sitului, castrul a devenit un obiectiv turistic pe harta județului.

Profesorul Emilian Popescu a fost un membru activ al unor societăți științifice din țară, precum Societatea Română de Studii Clasice și Societatea de Studii Bizantine. A fost președinte al Comisiei de Istorie Bisericească a Patriarhiei Române, președinte al Societății Române de Studii Bizantine (1983–2013) și vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Bizantine (1986–2001).

Împreună cu prof. Tudor Teoteoi, a fost coordonator al mai multor volume din seria *Études byzantines et post-byzantines* (II–VI), publicate de Editura Academiei Române, între 1991–2011.

De asemenea, a organizat două importante manifestări științifice dedicate împăratului Constantin cel Mare și epocii sale. Amintim mai întâi sesiunea de comunicări a Comisiei de Istorie Bisericească a Patriarhiei Române, desfășurată la Mănăstirea Tismana (17–19 septembrie 2012), ale cărei lucrări au fost strânse în volumul *Cruce și misiune. Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, vol. I (studii culese și publicate de Emilian Popescu și Mihai Ovidiu Cățoi), Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013. Un an mai târziu, a organizat la București Congresul internațional prilejuit de „Aniversarea a 1700 de ani de la convertirea împăratului Constantin cel Mare și a Edictului de la Mediolanum”; comunicările au fost strânse în vol. *Cruce și misiune. Sfinții împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, II, București, 2013 (editori Em. Popescu, V. Ioniță).

Pentru pioșenia sa și devotamentul într-o slujire a Bisericii, a fost distins, în 1976, de Patriarhul Teoctist cu Crucea Patriarhală. De asemenea, în 2018, la împlinirea vârstei de 90 de ani, IPS Daniel, Patriarhul României, l-a decorat cu Ordinul Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României.

A fost ales membru corespondent (*socius ab epistolis*) al Institutului Arheologic German (anul 1979) și membru de onoare al Academiei Române (anul 2004).

Profesorul Emilian Popescu a fost de o aleasă omenie și desăvârșită sinceritate în raporturile cu cei din jur – membri ai familiei și prieteni, colegi și

discipoli. O prietenie caldă l-a legat de colegii cercetători ai Muzeului din Constanța, la ale cărui sesiuni anuale *Pontica* a fost un participant constant.

Aprecierea colegilor, prietenilor și discipolilor s-a manifestat prin două volume omagiale, la momente aniversative: *Studia historica et theologica : omagiu Profesorului Emilian Popescu*, apărut la Editura Trinitas, Iași, 2003 (la 75 ani); *Omagiu Profesorului Emilian Popescu la 90 de ani*, Editura Basilica, București, 2020.

La 25 august 2020, ne-a părăsit încă unul din marii istorici ai generației de la cumpăna de milenii. Ca de fiecare dată, îmi rămâne a medita, cu resemnare, asupra semnificației unei inscripții la care m-am oprit răsfoind una din cărțile sale:

Crux mortis et resurrectionis.

ADDENDUM: LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE¹

1. *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV – XIII descoperite în România*, Editura Academiei Române, București, 1976.

2. *Christianitas Daco-Romana. Florilegium Studiorum*, Editura Academiei Române, București, 1994.

3. *Titulatura și distincțiile onorifice acordate de Patriarhia Constantinopolului mitropoliților Țării Românești (secolele XIV–XVIII)*, Editura Basilica, București, 2010.

4. *Inscriptions de Scythie Mineure*, vol. IV (*Tropaeum – Durostorum – Axiopolis*), Editura Academiei Române – Ed. Basilica (București) – Diffusion de Boccard (Paris), București – Paris, 2015.

5. *Crucea și Răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos în creștinismul timpuriu*, Editura Basilica, București, 2016.

6. *Studii de istorie și spiritualitate creștină*, 4 volume, Editura Academiei Române – Editura Basilica, București, 2018–2019.

Constantin C. PETOLESCU*

¹ Prezentare selectivă. Lucrările citate la nr. 2 și 6 sunt culegeri de studii, care strâng cea mai mare parte a contribuțiilor autorului din diverse publicații.

* Constantin C. PETOLESCU: Institutul de Arheologie Vasile Pârvan, 010667, București (sectorul 1), str. Henri Coandă, nr. 11; e-mail: ccpetolescu@yahoo.fr.